

48. savjetovanje hrvatskih arhivista *Zaštita arhivskoga gradiva u nastajanju*, Topusko, 21. – 23. listopada 2015.

U dvorani hotela TOP Terme u 10 sati prijepodne 21. listopada 2015. godine počelo je 48. savjetovanje hrvatskih arhivista *Zaštita arhivskoga gradiva u nastajanju*. U uvodnoj riječi Dražen Kušen je pozdravio sve nazočne, a posebno goste iz Bosne i Hercegovine i Mađarske te predstavnike grada Siska, Sisačko-moslavačke županije i Sisačke biskupije. Kao domaćin savjetovanja Nela Kušanić, ravnateljica Državnoga arhiva u Sisku otvorila je skup. Pohvalila je Nacionalni arhivski informacijski sustav na mrežnim stranicama Hrvatskog državnog arhiva (HDA). Podsjetila je da je od donošenja Zakona o arhivskom gradivu i arhivima 1997. godine prošlo puno vremena i stoga su uočeni razni problemi. Pitanje zaštite elektroničkoga gradiva je neregulirano, ili barem nedostatno regulirano. I u sustavu zaštite konvencionalnog arhivskoga gradiva dovedena je uloga države u pitanje. Naime, privatnici koji čuvaju gradivo čine ugrozu zaštite. Zato je potrebno i to područje regulirati i uvesti sankcije za kršenje. Trebalo bi imati arhivsko tijelo koje će nadzirati državne arhive u Hrvatskoj. Je li resor kulture odgovarajući za arhive? Bi li arhivi trebali biti pod resorom uprave? To bi možda bilo prikladnije, sugerirala je Kušanić. Druga mogućnost bila bi da arhivi budu autonomni, poput Državne geodetske uprave. Imamo li pravo na kritički stav ako smo pasivni? Sve su to bila pitanja koja je Kušanić uputila skupu.

Nakon njezinog govora nazočnima se obratio Branko Kaleb u ime Ministarstva kulture Republike Hrvatske. Izjavio je da Ministarstvo skrbi o arhivima. Skoro svaka županija ima svoj arhiv. Otvoreno je i nekoliko spremišta u zadnje vrijeme. Podsjetio je da Mirjana Galović već 40 godina radi u službi arhivske djelatnosti.

U ime gradonačelnice Siska Vlado Andučić, njezin zamjenik pozdravio je sve prisutne. Pozdrave skupu uputio je i vicekancelar Sisačke biskupije. U ime arhivista Bosne i Hercegovine okupljenima se obratio Izet Šabotić, a u ime mađarskih arhivista Polgar Tomas. Naglasio je da mađarski arhivisti njeguju dobar odnos s Državnim arhivom u Rijeci te da intenzivno rade na projektima digitalizacije.

U svojem uvodnom izlaganju *Uvjeti razvoja jedinstvenoga procesa upravljanja zapisima* u Hrvatskoj Dražen Kušen iz Državnog arhiva u Osijeku podsjetio je na tri prepoznata razdoblja kada je riječ o vezama između administracije, pismohrane i arhiva. U prvom je razdoblju u jednoj osobi bio ujedinjen stvaratelj, skrbitelj, trajni imatelj i korisnik gradiva. U drugom razdoblju došlo je do razdvajanja uloga i funkcija pojedinih aktera u životnom ciklusu dokumenata. Sada imamo stvaratelje gradiva, imatelja gradiva koji može biti i druga pravna osoba te arhivsku službu kao trećeg aktera. Međutim, na treće razdoblje arhivske djelatnosti, ono u kojem bi prvenstveno nastankom sve većih količina elektroničkoga gradiva bio primijenjen pristup dokumentima u smislu *records continuuma*, još se nisu prilagodili ni arhivska struka ni državna administracija. Zašto Kušen izdvaja državnu administraciju kao glavnog partnera državnim arhivima? Zato što se upravo u stvaranju zapisa tijela javne vlasti i, što je još važnije, središnjih tijela javne vlasti javljaju najveći izazovi u primjeni svih

dijelova arhivske djelatnosti, počevši od obveza vanjskih službi do davanja na korištenje arhivskoga gradiva javnosti. Dakle, ni arhivi ni državna administracija nisu uspjeli u zadnjih petnaestak godina usmjeriti svoju djelatnost prema modelu jedinstvenog procesa upravljanja zapisima. Pa ipak, ističe Kušen, osnova za tako nešto postoji. Stvorena je u proteklim desetljećima putem ustrajnog rada vanjskih službi državnih arhiva u Hrvatskoj. Autor nas je upozorio da se, prateći arhivističke članke proteklih godina, može uvidjeti da su u pojedinim zemljama već poduzeti značajni koraci u prevladavanju dosadašnje dihotomije uredskog i arhivskog poslovanja te je zaključio kako je vrijeme da se i u Hrvatskoj uredska i arhivska komponenta približe i objedine. Da bi se oblikovao primjereni i dobro artikulirani model jedinstvenog procesa upravljanja zapisima, potrebno je ukloniti barijere koje je Kušen prepoznao u zastarjelom spisovodstvenom i isto tako zastarjelom arhivskom zakonodavstvu te njihovoj neusklađenosti. Stoga je važna rasprava o novom arhivskom zakonu. Trebalo bi također dokučiti podijeljenost nadležnosti upravljanja dokumentima. Iz toga proizlazi i Kušenova radikalna implikacija potrebe da se razmotri nije li u budućnosti neophodno potrebno spojiti stručno obrazovanje i stručne ispite za djelatnike u pismohranama i djelatnike u arhivima. Novo vrijeme zahtijeva preispitivanje struke i hrabrost u donošenju odluka, naglasio je Kušen. Nije li vrijeme da se stvori središnja državna arhivska uprava, uprava koja bi bila nositelj politike jedinstvenog upravljanja zapisima i nadziratelj njezine provedbe, upitao je nazočne. Zaključak je da u tom smislu valja i dalje nastojati.

Karmen Markezić iz Državnoga arhiva u Pazinu (DAPA) svoje je izlaganje *Problematika provođenja mjera zaštite gradiva u nastajanju* podijelila na dva dijela. U prvom je govorila općenito o vanjskim službama arhiva u Hrvatskoj, a u drugom o djelatnosti Vanjske službe DAPA. Što sve rade vanjske službe? One neposredno nadziru stvaratelje i imatelje arhivskog i registraturnoga gradiva, njihovo gradivo te određuju mjere njegove zaštite. One dalje provode nadzor nad odabiranjem arhivskoga gradiva i izlučivanjem registraturnoga gradiva koje se nalazi izvan arhiva, provode kategorizaciju, izdaju suglasnosti u odnosu na pravilnike o zaštiti i obradi gradiva, daju odobrenja na posebne popise s rokovima čuvanja, vode propisane evidencije, te obavljaju obuku stvaratelja i imatelja. Markezić je, jednako kao i Kušen, ustanovila da arhivi još nisu spremni uhvatiti se u koštac s elektroničkim gradivom, odnosno, nisu infrastrukturno spremni za preuzimanje takvoga gradiva. Sada se autorica osvrnula na probleme vanjskih službi. Njihov način rada nije jednoobrazno organiziran. Sve to proizlazi iz nedorečenosti postojećih propisa, ili čak njihova pogrešnog tumačenja. Naime, u Zakonu o arhivskom gradivu i arhivima nisu taksativno navedene obveze pojedinih odjela ili službi u arhivima. I zato, naravno, svaki arhiv samostalno pravilnikom određuje aktivnosti pojedinog odjela i službe, što znači nedostatak standardiziranosti poslova. Posljedično tomu, autorica je utvrdila neujednačenost postupaka pri obavljanju nadzora nad zaštitom gradiva kod stvaratelja/imatelja u radu različitih vanjskih službi te nejednako postupanje. Sve to stvara loš dojam društva o toj službi. Na primjeru DAPA Markezić nas je upozнала s činjenicom da u njemu Vanjska služba formalno postoji još od osnutka 1958. godine. Međutim, tek se od 2004. provodi

sustavni i kontinuirani rad na tim poslovima. Tek od tada rade se dosjei imatelja i stvaratelja. Štoviše, za razdoblje od 1958. do 2004. ostalo je malo pisanih tragova o djelatnostima nadzora nad arhivskim i registraturnim gradivom izvan arhiva. Autorica je ilustrirala stanje konstatacijom da su čak i pravosudna tijela nemarna kada je riječ o gradivu koje čuvaju u pismohranama i za koje je DAPA utvrdio da se loše čuva. Osim toga, budući da su tek od 2004. većina stvaratelja/imatelja sustavno nadzirani, oni su suočeni s velikim brojem naloženih mjera i obvezom njihova izvršavanja. Ta je nova situacija tim teža jer je DAPA zadnje veliko preuzimanje gradiva imao još u 1980-im godinama. Drugim riječima, postoji velik dio arhiva izvan arhiva i o njemu se DAPA sustavno skrbi tek od 2004. godine. Autorica se zauzela u zaključku izlaganja da se vanjske službe standardiziraju u postupanju, kadrovski i edukacijski pojačaju te da se ustanovi postupovnik u radu. Ključno je imati jednakost u postupanju prema stvarateljima/imateljima, imati izrađene granske popise i imati jedinstvenu strategiju zaštite gradiva te nadzorne i akvizicijske politike. Sve to omogućilo bi vanjskim službama status kakav imaju inspekcijske službe.

Ako promatramo dokumentaciju iz aspekta njezina korištenja u državnim arhivima, odnosno prava na ponovnu uporabu informacija koje prema Zakonu o pravu na pristup informacijama prelazi granice državnih arhiva i obuhvaća pravo javnosti da dobije na uvid recentne dokumente ili da raspolaze s informacijama koje bi u prošlosti bile tajne, onda predavanje Silvije Babić, načelnice Vanjske službe HDA pod naslovom *Dvojnost pravne regulative uredskoga i arhivskoga poslovanja – potreba za jedinstvenim pravnim uređenjem spisovodstva u RH* ogoljuje svu problematičnost i loše stanje na području brige za dokumente koji tek trebaju doći u arhive. To je možda i najjače kritičko predavanje na cijelom savjetovanju. Problem je u tome, naglasila je autorica, da je umjesto Uredbe o spisovodstvu u javnim službama, koju je hrvatska arhivska služba predala Vladi RH 2006. na razmatranje, od 1. siječnja 2010. na snazi jedan sasvim drugačiji podzakonski akt – Uredba o uredskom poslovanju (NN 7/09). Babić je dovela u pitanje sam pojam „uredsko poslovanje“ kao zastarjeli u današnje vrijeme elektroničkog poslovanja. Već spomenuta dihotomija uredskog i arhivskog poslovanja još je dodatno pojačana nedostatcima te Uredbe. Autorica je analitički prikazala da Uredba rješava samo neka postupanja s dokumentacijom (uglavnom ona u pisarnici) i to sa samo određenom vrstom dokumentacije (onom predmetnom, koja se odnosi na komunikacijski dvosmjerno poslovanje između građana i države). Tako nam ostaju pravilnici o zaštiti i obradi arhivskog gradiva koji su propisani jednim arhivskim propisom, a to je Pravilnik o zaštiti i čuvanju arhivskog i registraturnog gradiva izvan arhiva (NN 63/04). Međutim, doseg arhivskog zakona i tog Pravilnika je nejasan, upozorila nas je autorica i pritom je navela da se kod dokumentacije pravnih osoba koje produciraju privatno arhivsko gradivo, kao što su trgovačka društva, udruge građana, vjerske zajednice, političke stranke i slično, može očekivati potpuni kaos, kao i potpuni izostanak klasifikacijskog sustava. Doduše, to i nije čudno, ustvrdila je, kad se i sama država, u maniri lošega gospodara, nije pobrinula da klasifikacijski sustav, nastao prije više od 50 godina, osuvremeni. Odnosno, problem je

još veći jer klasifikacijski sustav mora biti postavljen funkcionalno, a to znači da mora odgovarati na pitanje zašto su spisi nastali, a ne o čemu je u njima riječ. Na taj način još i danas imamo na snazi Pravilnik o jedinstvenim klasifikacijskim oznakama te brojčanim oznakama stvaralaca i primalaca akata iz 1988. godine. Zato je i moguće da arhivi, s vanjskim službama koje nemaju prave inspekcijske ovlasti, nemaju kapacitete da spriječe dolazak nesređenoga gradiva u svoja spremišta. Sva specifičnost tog problema ogleda se u koliziji između članka 69 Uredbe koji kaže da se spisi odlazu u pismohranama sukladno klasifikacijskim oznakama, i navedenog Pravilnika iz 2004., koji određuje grupiranje dokumentacije u skupine određene vrste ili namjene ili kao dokumentacije nastale obavljanjem određene djelatnosti. Što, dakle, raditi s dokumentacijom fondova koja je djelomično sređena prispjela u arhiv? Kako ju sređivati? Problem jednoobraznosti načina kolanja i upravljanja dokumentima iskazuje se i u nedostatku nacionalnog standarda za upravljanje elektroničkom dokumentacijom. Standardni projekt elektroničkog uredskog poslovanja (SPEUP) zasada je na čekanju. Sve to zajedno slabi snagu državnih arhiva u Hrvatskoj da se danas-sutra suočavaju s poplavom elektroničke dokumentacije i da odgovaraju na zahtjeve građana za sve bržom komunikacijom i lakšom pretraživošću dokumentacije.

Ivo Orešković i Đuro Šturica iz Državnog arhiva u Dubrovniku (DADU) autori su izlaganja *Ekonomski koncept održivoga razvoja – imperativ arhivske službe*. Orešković nas je upoznao s potrebom reforme arhivske službe koja bi trebala biti preusmjerena na kolosijek održivog razvoja kako bi zadržala svoju relevantnost u budućim vremenima. Kako spriječiti crnu sliku budućnosti hrvatske arhivske službe? U globalu, ta služba morala bi posjedovati sastavnice potrebne za održivi razvoj. To su društveno odgovorno poslovanje, društveno odgovorno investiranje i upravljanje rizicima poslovanja. Koji nam kapitali stoje na raspolaganju? Materijalni, financijski, ljudski i intelektualni. Vezano uz društveno odgovorno poslovanje Ivo Orešković pozvao nas je da odvažno posudimo upravljanje ljudskim resursima iz realnog sektora u arhive. Tu bi, dakle, korištenje ljudskog kapitala bilo dovedeno do takve razine da bi bila uvedena vertikalna pokretljivost zaposlenika. Zanimljiva ideja, pomalo američka, u jednoj prilično tradicionalnoj europskoj zemlji koja prema izlagачima i dalje ima jaku tradiciju kastinskih odnosa u društvu i ostatke feudalizma. Kada je riječ o vanjskoj, eksternoj dimenziji društveno odgovornoga poslovanja, autori su nam pružili primjer suradnje Dubrovačke banke i DADU, koja traje još od 80-ih godina 20. stoljeća. Danas imamo arhivistički sređeno gradivo Dubrovačke banke za razdoblje od 1954. do 1993. godine. Kao zalag za budućnost Ivo Orešković ponudio je još 2006. Projektni zadatak rekonstrukcije i adaptacije palače Sponza za potrebe arhiva Dubrovačke Republike, radni materijal projekta koji do danas nije ostvaren. Odvažno je i radikalno zamislio palaču Sponza, u vlasništvu DADU, kao turističku destinaciju gdje bi turisti obilazeći zgradu kroz neprobojna stakla gledali važne dokumente Dubrovačke Republike. I još kad bi to platili po 10 eura! I još kad bi se arhiv udružio s Društvom prijatelja dubrovačke starine! Turisti bi, prema tomu, silazili sa svoje ture po zidinama i šetali po palači. To me podsjeća na jedan davno pročitani tekst o nekom australskom

restoranu u vlasništvu Hrvata koji siječe meso i peče bifteke iza stakla kroz koje ga mogu gledati posjetitelji restorana. Naime, naši majstori za kuhinju, odnosno arhivisti bi isto tako boravili u palači Sponza i obrađivali gradivo Dubrovačke Republike. Izlaganje je začinjeno još jednom pikanterijom iz svijeta ugostiteljstva, onom o inspektorima koji su u proteklim godinama toliko revno provodili Linićev zakon da su zatvarali kafiće zbog 10 kuna viška u blagajni. Isto takve inspektore trebala bi imati i vrhovna arhivska uprava, pa bi se i tu uprihodilo dosta novaca. Zaključno se može reći da 2,8 milijuna kuna, koliko je Ministarstvo kulture odredilo za državne arhive u 2015. godini nije dostatno za dugoročni razvoj i perspektivu arhivske službe u Hrvatskoj. Slijedom toga su nam ponuđena rješenja.

Omer Zulić iz Arhiva Tuzlanskoga kantona ukratko je prikazao zadnjih četvrt stoljeća u radu Vanjske službe Arhiva Tuzlanskoga kantona u Bosni i Hercegovini. Tri su kamena međaša u radu Vanjske službe tog arhiva. Prvi je prelazak zaposlenika na ratne prilike 1992. godine i njihovo riskiranje vlastitih života u djelovanju na zaštitu arhivskog i registraturnog gradiva u području nadležnosti arhiva. Nakon rata arhivisti su se suočili s privatizacijom gospodarskih subjekata. Autor je naglasio da je privatizacija provedena u 194 poduzeća. Treća je bitna promjena u tome što su od tih 194 poduzeća njih 36 u zadnje vrijeme otišla u stečaj. Sve je to posljedica ratnih razaranja, gubitka tržišta, odljeva stručnih kadrova i loših modela privatizacije. Od ukupnog broja privatiziranih poduzeća Arhiv Tuzlanskoga kantona uspostavio je stručni nadzor nad 181 pravnom osobom koja je proizvela i prikupila ukupno preko 25.000 d/m registraturnoga gradiva. Od 21 poduzeća u stečaju preuzeto je gradivo u registraturno sređenom stanju. Zulić je naglasio da će zaposlenici tog arhiva i dalje požrtvovno i ne štedeći se raditi na gorućoj problematici fondova gospodarskih subjekata. Zaključio je da arhivi moraju djelovati proaktivno i nametnuti se svim akterima.

Ivica Metlikovec, direktor tvrtke Mikrocop d.o.o. ponudio je pogled iz prakse realnog sektora. Naglasio je da ta tvrtka radi na dokumentacijskim rješenjima već 40 godina. Aktivni su u četiri države, imaju preko 200 zaposlenih i preko 7 milijuna eura prometa. Podsjetio je nazočne da su *Document management systems* dinamične aplikacije u različitim verzijama, za razliku od *Records management systems*. Tvrtka ima Kodak skenere i uz to i poluautomatsku klasifikaciju ulazne pošte. Mikrocop je imao usluge u oblaku već prije deset godina, a danas u web-arhivu imaju preko jedne milijarde skeniranih stranica. Sudjelovali su u projektu skeniranja zemljišnih knjiga u Hrvatskoj, koji je financirala Europska unija. Samo je skeniranje trajalo 24 mjeseca, a kao rezultat je ostvareno 13,5 milijuna skeniranih stranica. Zaključio je kako je autentičan samo izvorni oblik dokumenta, što znači da je e-dokument autentičan samo u elektroničkom obliku.

Radoslav Zaradić iz Državnog arhiva u Zagrebu upoznao je nazočne u svojem predavanju *Javni bilježnici kao stvaratelji (javnoga) arhivskoga gradiva* s podatkom da su se crkvene osobe kao javni bilježnici (notari) pojavili u Dalmaciji još u 10. stoljeću. U 12. i 13. stoljeću postojali su profesionalni notari. Danas na području Državnog

arhiva u Zagrebu (DAZG) djeluje 90 javnih bilježnika, od kojih je službeno kategorizirano njih 63. U razdoblju između studenog 2014. i svibnja 2015. Vanjska služba DAZG obavila je stručni nadzor nad njima. U svojem poslovanju javni bilježnici oslanjaju se na Javnobilježnički poslovnik kada je riječ o javnobilježničkim knjigama, spisima i ispravama koje nastaju u njihovu radu. Kada je riječ o uredskom poslovanju, javni bilježnici rukovode se Pravilnikom o zaštiti i obradi arhivskog i registraturnog gradiva u javnobilježničkim uredima. Taj je Pravilnik iz 2008. godine, a usvojila ga je Skupština Hrvatske javnobilježničke komore i odobrio HDA. Na poziv DAZG-a oko 90 % javnih bilježnika poslalo je dosad arhivu zbirne evidencije, uglavnom u XML obliku. Što javni bilježnici proizvode u svojem radu? Javnobilježničke akte, javnobilježničke zapisnike o pravnim radnjama i potvrde. Uz to vode još upisnike i imenike. Upisnici i imenici od 2012. godine vode se isključivo u elektroničkom obliku. Rokovi čuvanja gradiva u javnobilježničkim uredima postali su posebno zanimljiva tema jer su od 2006. promjenama ovršnog zakona notari uglavnom preuzeli posao naplate tražbine ovrhovoditelja. Dok su za osnovne javnobilježničke dokumente određeni rokovi čuvanja, posebni popis s rokovima čuvanja u javnobilježničkim uredima ne navodi rok čuvanja ovršnih spisa. U tom pitanju od pomoći je sudski poslovnik jer određuje rokove od pet, deset i trideset godina. Oko 70 % notarskih ureda spada u male (do 100 d/m) i srednje (101-200 d/m) urede, a njih 30 % s preko 200 d/m gradiva čini velikim upravo zahvaljujući ovršnim predmetima. Zbog nedostatka prostora notari često, odnosno svake dvije do tri godine, vrše izlučivanje gradiva. U zaključku je autor izlaganja rekao kako bi budućnost javnobilježničke službe bio središnji javnobilježnički arhiv, a prijedlog čuvanja ide u smjeru da se nekoliko javnobilježničkih ureda čuva cjelovito kao uzorak.

Karmen Markezić je, osim prvog predavanja, imala izlaganje na temu *Gradivo kategoriziranih stvaratelja i imatelja kod privatnih pravnih osoba*. Jasno je postavila problem: rješavanje prostorne problematike preduvjet je za arhivsku službu. I dalje u Hrvatskoj imamo problem nedostatka optimalnih spremišnih prostora. Pritom se ne zadovoljavaju suvremeni standardi struke. Osim toga, arhivi još nisu infrastrukturno osposobljeni za elektroničko gradivo. Crne perspektive su bile posebno naglašene u predavanju. Autorica je naglasila da će e-gradivo možda i ostati izvan dosega državnih arhiva. Samokritički je rekla da su za neodgovarajuću skrb o gradivu izvan arhiva ponekad krivi i sami arhivi. U sadašnjoj nepovoljnoj situaciji pojavile su se na tržištu privatne pravne osobe za pohranu gradiva kojima je obavljanje takvih poslova postalo unosni izvor prihoda. Pritom je zakonodavac dopunu Pravilnika o zaštiti i čuvanju arhivskog i registraturnog gradiva izvan arhiva loše sročio. I dopune Zakona o zaštiti i čuvanju kulturnih dobara loše su napravljene. Slijedom toga privatne su tvrtke u proteklih nekoliko godina čuvale i klasificirano gradivo, dakle gradivo označeno različitim stupnjevima tajnosti. Porazno zvuči činjenica da je HDA 2014. godine ustanovio stručnim nadzorom kako te privatne tvrtke nemaju uvjete za čuvanje i zaštitu arhivskog i registraturnoga gradiva kategoriziranih stvaratelja i imatelja. Autorica je zaključila da onemogućavanjem rada takvih privatnih pravnih osoba

nije u potpunosti otklonjena ugroza za dokumente. Priznala je da u današnje vrijeme tržišnih sloboda arhivske ustanove nemaju monopol na usluge kao što su digitalizacija, mikrofilmiranje i slično. Njezin je prijedlog da bi privatnim pravnim osobama koje preuzimaju poslove iz arhivske djelatnosti trebalo izdavati sigurnosne certifikate i sklapati s njima ugovore.

Tomislav Škrbić iz Državnog arhiva u Sisku pozabavio se odnosom arhivističke i aksiologije. Naime, aksiologija se bavi pitanjem vrijednosti. Vrijednošću se bavi i arhivistika kada vrednuje gradivo. Autor je skrenuo pažnju da je funkcionalno arhivističko vrednovanje stavilo težište na društvo kao arbitra vrednovanja. Samim time, karakter vrednovanja je relativan. S druge strane, fenomenološko-aksiologijska teorija kulturu nadređuje društvu te je poima kao nešto objektivno. Tako arhivisti posreduju između vrijednosti u njihovoj idealnoj egzistenciji i realno egzistentnih stvari ili dobara. Autor smatra da bi arhivistika trebala odustati od trendovskih društvenih značnosti kada vrednuje gradivo i zagovara filozofiju kulture kao oslonac u vrednovanju.

Darija Hofgräff bavila se mogućnostima kulturno-prosvjetne suradnje arhiva i stvaratelja/imatelja gradiva izvan arhiva. Podsjetila je na važnost proaktivne djelatnosti arhiva. U današnjim uvjetima oni ne mogu biti samo čuvari kulturne baštine nego i aktivni sudionici u zajednici u kojoj djeluju. Da bi se predstavilo određene arhivske fondove i zbirke u kontekstu priče o pojedinim temama, mora se imati na umu da fondovi često u arhivima nisu cjelovito sačuvani i da se drugi njihovi dijelovi nalaze često u arhivskim zbirkama drugih ustanova kao i kod privatnih stvaratelja/imatelja. Kako raditi izložbe s dokumentacijom pohranjenom u različitim ustanovama pokazala je na primjeru izložbe *Od države do javnosti – Tuberkuloza u fondovima HDA i Odsjeka za povijest medicinskih znanosti HAZU*.

Marijan Maroja iz Državnog arhiva u Zadru (DAZD) svoje predavanje pod nazivom *Obrazovanje – osnovni preduvjet zaštite gradiva u nastajanju vezano uz iskustva s područja nadležnosti DAZD* počeo je s konstatacijom da je neznanje jedan od glavnih čimbenika ugroze arhivskoga gradiva. Svoje bogato iskustvo rada u Vanjskoj službi DAZD-a Maroja je iskoristio kako bi predložio velike promjene na tri područja. Prvo je područje zakonodavni okvir stručnog obrazovanja. Kao bitnu promjenu u novom arhivskom zakonu predložio je da se sadašnji članak 8 arhivskog zakona preuredi tako što bi se obveza da stvaratelji i imatelji javnog arhivskog i registraturnog gradiva imaju svaki po jednog djelatnika odgovornog za rad pismohrane proširila tako da, tamo gdje stvaratelji i imatelji imaju više odvojenih pisarnica i pismohrana, moraju za svaku od njih odrediti djelatnika odgovornog za rad dotične pismohrane. Osim toga, drugo područje od koristi za podizanje razine zaštite arhivskoga gradiva je područje srednjoškolskog obrazovanja. Autor je podsjetio da je u razdoblju od 1980. do 1992. arhivistika bila jedan od predmeta u tadašnjim centrima za odgoj i usmjereno obrazovanje. Izrijeком je naglasio da arhivska struka nije bila dovoljno povezana s tadašnjom nastavom arhivistike. Osim toga, nije bilo predmeta koji bi se odnosili na uredsko poslovanje. Danas je situacija obratna. Za smjerove poslovni tajnik i upravni

referent đaci se pomalo uvode u rad u pisarnici. Međutim, o arhivskom poslovanju, dakle od postupka stavljanja predmeta u pismohranu i nadalje, skoro se ništa ne uči. Stoga je autor predložio da se za oko 1.000 učenika putem Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta uvede predmet Arhivistika. Time bi konačno imali predavanja i o uredskom i o arhivskom poslovanju đacima u okviru istog školovanja. Za treće područje, područje stručnog obrazovanja djelatnika, istaknuo je kako je ukupna naklada priručnika, pomagala u radu i vodiča za djelatnike u pismohranama jedva 8.000 primjeraka. Stoga on apelira na arhive da pojačaju produkciju i nakladu stručne literature. Jer, uostalom, onih 10.000 đaka koji bi se u deset godina upoznali s uredskim i arhivskim poslovanjem u za to određenim srednjim školama bili bi ciljana publika za takvu stručnu literaturu i možebitni zaposlenici u pismohranama. Ali sada bolje obrazovani i verzirani zaposlenici.

U četvrtak, 22. listopada sudionici skupa prisustvovali su na promociji novog arhivističkog rječnika u Sisku i posjetili Državni arhiv u Sisku. Navečer je održana godišnja Skupština Hrvatskog arhivističkog društva.

Zadnji dan savjetovanja, 23. listopada, otvorio je Gordan Grzunov iz DAPA svojim radom *Plan upravljanja spisima*. To je ogledni primjer kako se može pojednostaviti problem i ponuditi praktično rješenje. Naime, autor se pozabavio neusklađenošću i nelogičnošću pravnih propisa. Ustanovio je da sada postoji zakonska obveza izrade čak tri dokumenta u radu pojedinog stvaratelja. To je plan klasifikacijskih i brojčanih oznaka stvaratelja i primatelja pismena, posebni popis s rokovima čuvanja i plan sređivanja. Budući da plan klasifikacijskih i brojčanih oznaka postoji samo za one koji su obveznici Uredbe o uredskom poslovanju i budući da arhivisti zasada moraju balansirati između tih triju popisa i izmišljati svaki put nova rješenja, autor je predložio uvođenje plana upravljanja spisima kojim bi se objedinila ta tri dokumenta. Time bi se postigla brža i jednostavnija izrada dokumentacije o upravljanju spisima, veća fleksibilnost sustava upravljanja spisima, bolji nadzor nad upravljanjem spisima, lakše provođenje postupaka odabiranja i izlučivanja gradiva, usklađivanje s normom ISO 15489, proširivost, unapređenje e-poslovanja te sveobuhvatnost i ujednačenost primjene.

Troje autora s Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Sanja Seljan, Ivan Dunder i Hrvoje Stančić, napisali su rad *Koncept automatske klasifikacije registraturnoga i arhivsko-ga gradiva*. Autori su nas upoznali s činjenicom da suvremeno poslovanje u digitalnoj okolini zahtijeva uvođenje i korištenje sustava za elektroničko upravljanje sadržajima (ECMS) kao i sustava za elektroničko upravljanje dokumentima (EDMS). Imamo, osim toga, i elektroničke spisovodstvene sustave (ERMS), a sve to objedinjuju sustavi na razini cijelih ustanova koje zovemo sustavi za upravljanje korporativnim sadržajima (*Electronic Corporate Management Systems*). Autori su naveli da izvorno nastali digitalni dokumenti jesu jednostavniji za uporabu u smislu njihova jednostavnijeg opisa metapodatcima i u smislu pretraživosti cijelog teksta. Stoga su se usredotočili na one dokumente koji su izvorno nastali u analognom obliku ili ih je potrebno ponovno

digitalizirati. Sa strukturiranim dokumentima to je lakše učiniti. Naime, oni, kao primjerice uplatnice, imaju uvijek na istoj poziciji imena i prezimena uplatitelja. S polustrukturiranim dokumentima je nešto teže, ali ne i nemoguće. Kod njih su naslovi i podnaslovi grafički uočljiviji pa ih je također lakše pronaći. Međutim, nestrukturirani dokumenti prema nekim procjenama čine čak 70 % ukupne dokumentacije, pa čak i 80 % ili 90 %. Na tržištu postoje *Abby FlexiCapture*, *EMC Captiva Capture* i slična rješenja za klasifikaciju dokumenata prema grafičkom izgledu. No, kada ni to ne pomaže da bi se klasificirali nestrukturirani dokumenti, na scenu stupaju računalni sustavi koji koriste statističke modele, jezične modele ili hibridne modele. Pritom bi sustav trebao usvajati novu terminologiju. Dakle, sustav bi trebao učiti. U praksi je uočeno da dokumenti starijeg datuma imaju veliku količinu „šuma“. Jedan od pristupa automatskoj identifikaciji i klasifikaciji nestrukturiranih dokumenata je onaj koji je korišten u sklopu AIDE projekta (Automatsko Indeksiranje DEskriptarima EUROVOc-a) i koji je nastao kao rezultat suradnje između HIDRA-e (današnjega Digitalnog informacijsko-dokumentacijskog ureda Vlade RH), Fakulteta elektrotehnike i računarstva i Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Ipak je u praksi uočeno da sama ekstrakcija terminologije vrlo često nije dovoljna. Tako je utvrđeno da je kod pravne dokumentacije odziv tek 30,8 %. Zato su nam autori naveli čitav niz alata za poluautomatsku ili automatsku identifikaciju i klasifikaciju gradiva. Zaključak je da ne postoji preporučeni model i da je, s obzirom na složenost postupka, još i danas potrebna ljudska intervencija u svim fazama rada.

Nikola Bonić s diplomskog studija Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu govorio je o mogućnostima razvoja sustava za klasifikaciju i pohranu velikih količina arhivskoga gradiva. Kod elektroničkih sustava za klasifikaciju i sustava za pohranu, naravno, očekuje se da su dokumenti u strojno čitljivom obliku. Isto tako, sustavi se temelje na sadržajnoj obradi dokumenata. I treće, moramo imati skup dokumenata kojima je ručno dodijeljena klasa, pa sustav klasificira nove dokumente uspoređujući ih s već postojećim. Kao što je već rečeno, sustav uči. Modeli učenja klasifikacijskih sustava podijeljeni su na one koji otkrivaju pripada li dokument određenoj klasi ili ne (izrazi Booleove algebre), te na one koji indeksnim terminima dodaju vrijednosti težine (vektorski modeli) kao i na one koji uspoređuju karakteristike dokumenata s karakteristikama onih za koje je poznato da pripadaju u određenu klasu (probabilistički model). Iz tog su izvedeni poznati sustavi za klasifikaciju kao što su naivni Bayesov klasifikator, metoda k-najbliži susjedi i stablo odlučivanja. Kada je riječ o pohrani dokumenata, autor je iznio prednosti i mane pohrane u serveru, odnosno pohrane u oblaku.

Zrinka Šimundža Perojević i Arian Rajh predstavili su rezultate digitalizacije, prihvata i migracije gradiva u sustav upravljanja zapisima HALMED-a. HALMED je Agencija za lijekove i medicinske proizvode u Hrvatskoj. Zašto se krenulo u taj posao? Registraturno i arhivsko gradivo koje je HALMED digitalizirao 2013. i 2014. bili su dokumenti uglavnom ispisani na uredskom papiru, većinom neadekvatno opremljeni i često pogrešno uloženi u tehničku jedinicu. Ti dokumenti nastajali su još u 80-im

godinama 20. stoljeća. Budući da ih je HALMED dužan čuvati 50 godina digitalizacija i mikrofilmiranje bili su odgovor na propisane obveze zaštite gradiva. Digitalizacija je dugoročno smanjila troškove vanjske pohrane velike količine gradiva (2014. izlučena je čak 41 tona gradiva digitaliziranog 2013. godine), a prihvatom digitaliziranoga gradiva u suvremeni sustav za upravljanje dokumentima djelatnicima HALMED-a omogućila se brža, i što je jednako važno, istovremena dostupnost dokumentacije u poslovnim procesima. Zadnji ciklus toga posla počeo je u srpnju 2015. i produžio se u 2016. godinu. Pritom se prešlo na digitalizaciju, prihvati i migraciju drugih serija gradiva, one o medicinskim proizvodima i one o farmakovigilanciji.

Ivan Penava iz Digitalnog informacijsko-dokumentacijskoga ureda Vlade RH založio se da se e-baze i e-registri nastali u njegovoj i u drugim ustanovama kao nusprodukt njihova rada zaštite. Njegovo izlaganje poticaj je da se osvijesti važnost tih baza i registara jer one nisu propisane djelatnošću pojedinih ustanova pa su samim tim neobvezne. Ipak, imaju vrijednost za buduće generacije.

Ksenija Lončarić s diplomskog studija Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu predstavila je pregled modela izračuna troškova dugoročne pohrane elektroničkoga gradiva. Iako ne postoji standardni model koji bi uvijek mogao biti upotrijebljen, postoje naznake stvaranja takvog modela. Autorica je prezentirala modele T-CMDP Nacionalnog arhiva Nizozemske, LIFE3 Sveučilišta u Londonu, KRDS Arhiva Ujedinjenog Kraljevstva i suradnika, CMDP Danskog nacionalnog arhiva i njihova Ministarstva kulture te CDL-TCP Digitalne knjižnice u Kaliforniji. Zanimljivo je da je u nekim izračunima konverzija u XML isplativija od migracija.

Edvin Buršić iz Financijske agencije (FINA) i Hrvoje Stančić govorili su o sigurnosti pohrane arhivskih zapisa u računalnom oblaku. Rizici pohrane u oblaku veći su financijski troškovi od planiranih. Naime, neki pružatelji usluga u oblaku ograničavaju količinu pristupa na oko 5 % svih pospremljenih zapisa mjesečno. Događa se da je stvaratelju zapisa potreban pristup puno većemu postotku gradiva unutar jednog mjeseca. Korisnici također imaju pravila o obveznom formatu u kojem se moraju nalaziti dokumenti. Stoga se događa da pružatelji usluga u oblaku krše regulatorne propise. Zato Nacionalni arhiv Australije preporuča stvarateljima da najprije odrede koji će zapisi biti prebačeni u oblak i koja će pravna regulativa biti relevantna. U rizike se ubrajaju i nepoznata fizička lokacija pohrane i moguće neautorizirano korištenje. Smanjena evidencijska vrijednost gradiva, neadekvatno upravljanje metapodatcima, sigurnosno brisanje te mogući prestanak rada pružatelja usluge u oblaku (primjerice stečaj) isto su tako rizici i nagnali su autore da predlože stvaranje hrvatskog državnog oblaka, čije bi sve sve komponente trebale biti pohranjene u Hrvatskoj. Osim toga, autori su predložili hibridni model pohrane. To znači da bi se u oblak preselio sustav za upravljanje dokumentima i uredski programi, a pohrana samih zapisa smjestila bi se u vlastitu, nadziranu informatičku infrastrukturu.

Ana Lovasić s diplomskog studija Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Edvin Buršić iz FINA-e prikazali su ukratko problematiku digitalnih vodenih

žigova. Digitalni vodeni žig je signal koji se dodaje digitalnomu dokumentu. Imamo vidljive i nevidljive digitalne vodene žigove. Imamo također robusne vodene žigove i one krhke. Krhki i služe tomu da se provjeri nije li ko neovlašten pristupio dokumentu i možda ga mijenjao. Žigovi su sredstvo kojim se potvrđuje autentičnost, integritet, izvornost, pouzdanost, upotrebljivost, trajnost i cjelovitost dokumenata.

Amir Obhodaš, načelnik Mikroteke HDA prikazao je tehnike snimanja arhivskoga gradiva u Središnjem fotolaboratoriju HDA. Koje su prednosti mikrofilmiranja? Tehnika je stara 160 godina i čak se mikrofilmovi iz Francusko-pruskog rata 1870. – 1871. mogu i danas čitati. Mikrofilmovi su ekonomični, praktični za korištenje, a u idealnim uvjetima trajnost im je čak 500 godina. Međutim, mogu se čitati samo u posebnim čitaonicama. Prilikom dubliranja gubi se 10 % na kvaliteti. Za razliku od toga, digitalizacijom se prilikom kopiranja ne gubi na kvaliteti. Dokumenti digitalizirani u Hrvatskoj mogu se čitati istovremeno i na Novom Zelandu. Međutim, digitalizacija je znatno skuplja od mikrofilmiranja i zato je HDA odlučio primjenjivati hibridni pristup. Drugim riječima, digitalizira se mikrofilmove kako se ne bi ponovno gradivo izlagalo snimanju. Obhodaš je spomenuo i norvešku tvrtku Pipl s njezinim inovativnim mikrofilmovima.

Zadnje predavanje na savjetovanju imao je Dario Mlinarević iz Državnog arhiva u Osijeku. Skup je izvijestio o tome da pri Njemačkom saveznom arhivu djeluje još od 2008. godine Digitalni arhiv. Budući da još od 1965. godine u Saveznoj Republici Njemačkoj djeluju međuarhivi za konvencionalno gradivo, savezni je arhiv došao na originalnu zamisao da stvori međuarhiv za digitalne dokumente. Taj je međuarhiv još u probnoj fazi. U pomoć njemačkim arhivistima uskočila je i politika, koja je 2013. godine donijela zakon o e-upravi. Tim je zakonom određeno da će do kraja 2019. savezna tijela javne vlasti u Njemačkoj prijeći na elektroničko poslovanje. Dugogodišnje planiranje saveznoga arhiva i razmišljanje o digitalnoj dokumentaciji tako će se konačno isplatiti.

Savjetovanje u Topuskom zaključeno je i završeno poslijepodne u petak, 23. listopada 2015. godine.

Boris Suljagić